

Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
М. SZPUNAR
представено на 20 април 2016 година¹

Дело C-135/15

Република Гърция
срещу
Grigorios Nikiforidis (Преюдициално запитване,
отправено от Bundesarbeitsgericht (Германия))

„Преюдициално запитване — Съдебно сътрудничество по граждански дела — Приложимо право по трудови договори — Регламент (ЕО) № 593/2008 (Рим I) — Член 28 — Приложно поле *ratione temporis* — Член 9, параграф 3 — Чуждестранни особени повелителни норми — Разпоредба на държава членка, намаляваща възнаграждението на служителите в публичния сектор поради финансовата криза“

Въведение

1. Проблематиката относно чуждестранните особени повелителни норми е една от областите, които от много години вдъхновяват доктрината в областта на международното частно право почти по целия свят. Трудно е дори да се обхванат монографиите и други научни разработки, посветени на този въпрос. Същевременно броят на съдебните дела — включително арбитражни производства — разглеждащи непосредствено тази проблематика, е относително малък.
2. На 19 юни 1980 г. държавите — членки на тогавашната Европейска икономическа общност, подписват Римската конвенция за приложимото право към договорните задължения². Член 7, параграф 1 от нея — отнасящ се до чуждестранните повелителни норми — е бил не само новаторска, а и будеща оживени спорове разпоредба.
3. Конвенцията влиза в сила на 1 април 1991 г. На 1 август 2004 г. влиза в сила Протокол № 1, на основание на който Съдът на Европейския съюз става компетентен да се произнася по тълкуването на нейните разпоредби.
4. Настоящото дело е повод Съдът да изясни някои съмнения, свързани с проблематиката относно чуждестранните особени повелителни норми с оглед на разпоредбата, заменила член 7, параграф 1 от Римската конвенция, а именно — член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“. Този въпрос, който продължава да бъде източник на оживени дискусии в доктрината в областта на международното частно право, попада в регистъра на Съда за първи път 36 години след подписването на Римската конвенция. Изглежда уместна поговорката „по-добре късно, отколкото никога“!

¹ — Език на оригиналния текст: полски.

² — ОВ L 347, 2007 г., стр. 3, наричана по-нататък „Римска конвенция“.

Правна рамка

Римската конвенция

5. Член 7 от Римската конвенция, озаглавен „Повелителни норми“, гласи:

„1. При прилагането, съгласно настоящата конвенция, на правото на определена държава, се осигурява действието на повелителните норми на правото на друга държава, с която ситуацията е в тясна връзка, ако и доколкото съгласно правото на последната тези норми трябва да се приложат независимо от приложимото право към договора. При решаване дали да се осигури действие на тези повелителни норми следва да се вземе предвид тяхното естество и цел както и последиците от тяхното прилагане или неприлагане.

2. Разпоредбите на настоящата конвенция не засягат приложението на нормите на правото на държавата на съда, които уреждат императивно дадената ситуация, независимо от приложимото към договора право“.

6. Съгласно член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция всяка договаряща държава в момента на подписването, ратификацията, приемането или одобрението може да си запази правото да не прилага член 7, параграф 1.

7. Римската конвенция е заменена с Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I)³.

Правото на Съюза

8. Член 9 от Регламент „Рим I“, озаглавен „Особени повелителни норми“, гласи:

„1. Особени повелителни норми са норми, чието зачитане дадена държава смята, че е от решаващо значение за гарантиране на нейните обществени интереси, такива като политическа, социална или икономическа организация, до такава степен, че те са приложими към всяка ситуация, попадаща в обхвата им, независимо от приложимото към договора право съгласно настоящия регламент.

2. Разпоредбите на настоящия регламент не ограничават прилагането на особените повелителни разпоредби на правото на сезирания съд.

3. На особените повелителни норми на правото на държавата, в която произтичащите от договора задължения следва да бъдат или са били изпълнени, може да бъде дадено действие, доколкото според тези особени повелителни норми изпълнението на договора е незаконосъобразно. При преценката дали да се даде действие на тези разпоредби, се вземат предвид тяхното естество и цел, както и последиците от тяхното прилагане или неприлагане“.

9. Член 28 от Регламент „Рим I“, озаглавен „Прилагане във времето“, гласи:

„Настоящият регламент се прилага за договори, сключени на и след 17 декември 2009 г.“.

³ — ОВ L 177, стр. 6 и поправка в ОВ L 309, 2009 г., стр. 87, наричан по-нататък „Регламент „Рим I“.

Германското право

10. Член 34 от Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (EGBGB) (Въвеждащ закон към Гражданския кодекс), отменен, считано от 17 декември 2009 г., е предвиждал:

„Този подраздел не ограничава прилагането на разпоредби на германското право, които имат императивен характер, независимо от приложимото към договора право“.

11. С оглед на съдебната практика и германската правна доктрина тази разпоредба не е изключвала прилагането на повелителни норми на трета държава, и най-малкото съобразяването с тези разпоредби като фактически обстоятелства при прилагането на разпоредби на приложимото право, съдържащи неясноти („ausfüllungsbedürftige Rechtsnormen“).

12. Член 241, параграф 2 от Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (германския Граждански кодекс) гласи:

„В зависимост от своето съдържание облигационното правоотношение може да задължи всяка страна да зачита правата, правно защитените блага и интересите на другата страна“.

Главното производство

13. Ищецът в главното производство, Grigorios Nikiforidis, е учител, работещ в управлявано от Република Гърция основно училище, намиращо се в Нюрнберг, Германия.

14. В началото на 2010 г. във връзка с дълговата криза гръцкият Парламент приема закони № 3833/2010 и № 3845/2010⁴, които целят намаляване на публичните разходи. Посочените закони намаляват възнаграждението на служителите в публичния сектор, включително на учителите, работещи в държавните училища.

15. Като се позовава на посочените закони, Република Гърция намалява възнаграждението на G. Nikiforidis.

16. Grigorios Nikiforidis предявява иск пред германските съдилища против работодателя си, Република Гърция, представлявана от Министерство на образованието и изповеданията, за изплащане на работната му заплата, дължима за периода октомври 2010 г. — декември 2012 г.

17. С решение от 30 март 2012 г. Arbeitsgericht Nürnberg (Трудов съд, Нюрнберг) отхвърля иска поради имунитета на гръцката държава. С решение от 25 септември 2013 г. Landesarbeitsgericht Nürnberg (Второинстанционен трудов съд, Нюрнберг) отменя посоченото решение и отсъжда в полза на G. Nikiforidis. Република Гърция подава касационна (ревизионна) жалба в Bundesarbeitsgericht (германския Федерален трудов съд) срещу решението на Landesarbeitsgericht.

4 — Закон № 3833/2010 относно спешни мерки за справяне с кризата с държавните финанси (Държавен вестник на Република Гърция, част I, брой № 40 от 15 март 2010 г.) и Закон № 3845/2010 за прилагането на механизма за подпомагане на гръцката икономика от страна на държавите — членки в еврозоната, и на Международния валутен фонд (Държавен вестник на Република Гърция, част I, брой № 65 от 6 май 2010 г.).

18. В касационното (ревизионно) производство *Bundesarbeitsgericht* установява, че трудовото правоотношение между страните е частноправно и не попада в обхвата на имунитета на гръцката държава. Потвърждава и юрисдикцията на германските съдилища на основание член 18, параграф 1 и член 19, точка 2, буква а) от Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела⁵.

19. Освен това *Bundesarbeitsgericht* установява, че трудовото правоотношение се урежда от германското право, по силата на което намаляването на възнаграждението изисква изменение на трудовия договор по взаимно съгласие (*Änderungsvertrag*) или уведомление за изменение под прекратително условие, ако уведомлението не бъде прието (*Änderungskündigung*). С оглед и на това съществено значение за разрешаването на спора има въпросът дали запитващата юрисдикция може да приложи към трудовото правоотношение между страните разпоредбите на гръцките закони № 3833/2010 и № 3845/2010 или по друг начин да признае действието на тези разпоредби.

Преюдициалните въпроси и производството пред Съда

20. При тези обстоятелства *Bundesarbeitsgericht* решава да спре производството и да постави на Съда следните въпроси:

- „1) Приложим ли е Регламент „Рим I“ съгласно член 28 от него само в случай че трудовото правоотношение е възникнало въз основа на сключен след 16 декември 2009 г. трудов договор, или всяко по-късно постигнато съгласие между страните по договора да изменят трудовото правоотношение помежду си или да го продължат без промяна води до приложимост на Регламента?
- 2) Изключва ли член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ само прякото приложение на особени повелителни норми на трета държава, в която произтичащите от договора задължения не следва да бъдат или не са били изпълнявани, или също и непрякото им отчитане в правната уредба на държавата, на чието право е подчинен договорът?
- 3) Има ли правно значение предвиденият в член 4, параграф 3 ДЕС принцип на лоялното сътрудничество за решението на националните юрисдикции да приложат пряко или непряко особените повелителни норми на друга държава членка?“.

21. Преюдициалното запитване е внесено в Съда на 20 март 2015 г.

22. Писмени становища са представили германското, гръцкото правителство, правителството на Обединеното кралство и Европейската комисия. Посочените страни, както и G. Nikiforidis са участвали в заседанието, проведено на 1 февруари 2016 г.

Анализ

23. С настоящото преюдициално запитване германският Федерален трудов съд повдига няколко въпроса, свързани с проблематиката на чуждестранните особени повелителни норми. Тази проблематика е известна на международното частно право и едновременно с това е предмет на множество спорове, преди всичко в доктрината.

⁵ — ОВ L 12, стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 3, стр. 74, наричан по-нататък „Регламент „Брюксел I“.

24. Трудности при очертаването на проблематиката, свързана с тези разпоредби, възникват в по-голяма степен поради това, че тя се урежда по различен начин в Римската конвенция, в международното частно право на държавите членки и в Регламент „Рим I“.

25. За разлика от член 7, параграф 1 от Римската конвенция член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ обвързва признаването на действието на чуждестранните особени повелителни норми с ясно определени предпоставки. Тази последица е предвидена единствено за разпоредбите на държавата, в която произтичащите от договора задължения следва да бъдат или са били изпълнени. Освен това признаването на действието на такива разпоредби е допустимо само доколкото според тях изпълнението на договора е незаконосъобразно. Според запитващата юрисдикция първата предпоставка не е изпълнена по настоящото дело. Запитващата юрисдикция обаче не се произнася по въпроса дали по настоящото дело втората предпоставка е изпълнена.

26. Запитващата юрисдикция отбелязва, че възможността за съобразяване с разпоредбите относно намаляване на възнаграждението, съдържащи се в гръцките закони № 3833/2010 и № 3845/2010, при установяването на задълженията на страните по трудовия договор, за които се прилага германската правна уредба, е с ключово значение за разрешаването на спора. Посочва също, че споменатите разпоредби, които имат императивен характер, а спазването им е съществен елемент от защитата на икономическите интереси на Гърция, без съмнение представляват особени повелителни норми по смисъла на международното частно право.

27. Тази юрисдикция обаче поставя въпроса дали Регламент „Рим I“ следва да намери приложение *ratione temporis* при определяне на приложимото право във връзка с правоотношението, произтичащо от трудовия договор, сключен преди 17 декември 2009 г.⁶ (първи преюдициален въпрос).

28. На следващо място запитващата юрисдикция има съмнения дали, ако се установи, че Регламент „Рим I“ намира приложение по настоящото дело *ratione temporis*, член 9, параграф 3 от същия изключва досегашната практика на германските съдилища, основаваща се не на прякото прилагане, а само на непрякото съобразяване с чуждестранните разпоредби при прилагането на релевантната за договора правна уредба (втори преюдициален въпрос).

29. Запитващата юрисдикция също повдига въпроса дали при вземане на решение за съобразяване с особени повелителни норми на друга държава членка е от значение установеният в член 4, параграф 3 ДЕС принцип на лоялно сътрудничество (трети преюдициален въпрос).

30. По-долу в настоящото заключение разглеждам последователно посочените въпроси.

Приложно поле ratione temporis на Регламент „Рим I“ (първи преюдициален въпрос)

31. С въпроса относно приложното поле *ratione temporis* на Регламент „Рим I“ запитващата юрисдикция иска да установи дали по настоящия спор относно сключен преди 17 декември 2009 г. трудов договор следва да се прилагат разпоредбите на този регламент или предходните разпоредби, които са били задължителни преди влизането му в сила.

32. Бих искал да отбележа, че законодателят изрично урежда времето приложно поле на Регламент „Рим I“ по отношение на заварени правоотношения, като в член 28 предвижда, че този регламент се прилага за „договори, сключени на и след 17 декември 2009 г.“⁷.

6 — Член 28 от този регламент предвижда, че той се прилага за договори, сключени на и след 17 декември 2009 г.

7 — Подобна уредба се съдържа в член 17 от Римската конвенция.

33. Приемането на изрична преходна уредба от законодателя изключва възможността за позоваване на общи принципи, и по-специално на принципа на незабавно действие на новия закон по отношение на бъдещите последици от положение, възникнало при действието на преходна правна уредба⁸.

34. По изключение от посочения общ принцип правилото, закрепено в член 28, „замразява“ правния режим по определен договор към деня на сключването му⁹.

35. С оглед на тълкуването на член 28 най-напред следва да се установи дали, като обвързва приложното поле на Регламент „Рим I“ със сключването на договора, посочената разпоредба въвежда автономно за правото на Съюза понятие „сключване на договор“, или пък препраща към действащите национални разпоредби.

36. Считам, че систематичното и телеологично тълкуване на член 28 изрично изключват възможността понятието „сключване на договор“ да се счита за автономно.

37. Действително използваните в актовете от правото на Съюза понятия следва по принцип да се тълкуват автономно. Това се отнася и за понятията, използвани в съюзните разпоредби на международното частно право¹⁰.

38. Според мен обаче този принцип не може да се прилага по отношение на тълкуването на понятието „сключване на договор“ в рамките на член 28 от Регламент „Рим I“.

39. Както основателно отбелязват правителството на Обединеното кралство и Комисията, по силата на член 10 от Регламент „Рим I“ приложимото право при преценка на сключването и действителността на договор е това, което съгласно Регламента би било приложимо за съответния договор, ако същият е действителен.

40. Считам, че при установяване на момента на сключване на договора с оглед на прилагането на член 28 от Регламента следва да се прилагат правните разпоредби, които биха се прилагали за този договор съгласно Регламента¹¹.

41. В подкрепа на това положение могат да се посочат преди всички практически съображения. Сключването на договор е действие, което е неразривно свързано с правната система, уреждаща съответния договор. В правото на Съюза няма никакви разпоредби, уреждащи проблематиката, свързана със сключването на договори¹². Поради това би било трудно да се създаде автономно понятие за сключване на договор.

8 — Вж. решения Licata/Икономически и социален съвет (270/84, EU:C:1986:304, т. 31), Pokrzeptowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, т. 50) и Vriano и др. (C-395/08 и C-396/08, EU:C:2010:329, т. 53).

9 — В съответствие с принципа на незабавно действие новите разпоредби биха се прилагали по отношение на бъдещите правни последици, произтичащи от такъв договор. Вж. решение Pokrzeptowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, т. 52).

10 — Вж. Ancel, M. E. Le Règlement Rome I à l'épreuve du temps. — In: La justice civile européenne en marche, M. Douchy-Oudot, E. Guinchard (éd.), Dalloz, 2012, p. 60.

11 — Вж. Galliess, G. P. et Hofmann, H. Article 28, Application in Time. — In: Rome Regulations, G. P. Galliess, (ed.), 2. ed., Wolters Kluwer, 2015, p. 438.

12 — В този контекст следва да се посочат резултатите от изследвания, проведени от научните среди в областта на европейското частно право. Към проблематиката, свързана със сключването на договори, отношение имат например членове 4:101–4:110 от проекта „Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles)“, вж. Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group) Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles), Contract II — General Provisions, Delivery of Goods, Package Travel and Payment Services. Sellier, München, 2009, p. 181–221. Понятието за договор е дефинирано в Книга втора, член II-1:101 от проект „Draft Common Frame of Reference“, вж. Von Bar, C., Clive, E. et Schulte Nölke, H. (eds.) Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) — Outline Edition (prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on Existing EC Private Law (Acquis Group), Sellier, München, 2009, p. 181.

42. Дори ако се създаде такова понятие, неговото прилагане би било съпътствано от съществени практически проблеми. Не би било ясно какво следва да се направи, ако с оглед на автономното понятие договорът би бил сключен, а съгласно действащото по отношение на него право той не поражда действие. Подобни съмнения биха възникнали и в обратния случай.

43. Възможно е евентуално да си представим разрешение, при което би било необходимо да се вземе предвид автономният смисъл на понятието „момент на сключване на договора“ само ако се установи, че договорът е валидно сключен съгласно правната уредба, приложима по отношение на него. Според мен и това разрешение би било твърде сложно и непрактично. Не е възможно да се определи моментът на сключване на договора извън приложимото право, което определя какъв вид действия на правните субекти водят до действителното му сключване.

44. В подкрепа на предлаганото от мен разрешение могат да се посочат и телеологически съображения. Чрез хармонизация на съдебните норми законодателят на Съюза е имал за цел по-специално да подобри сигурността по отношение на установяването на приложимото право¹³. Ако понятието „сключване на договор“ по член 28 се счете за автономно, в отклонение от приложимото право, уреждащо останалите аспекти, свързани със сключването или действителността на договора, това разрешение без съмнение би намалило правната предвидимост.

45. С оглед на изложеното нямам съмнение, че моментът на сключване на договора по смисъла на член 28 от Регламент „Рим I“ следва да се преценява с оглед на *legis causae*.

46. По настоящото дело съмнението дали трудовият договор между страните по спора е бил сключен след 17 декември 2009 г., тоест дали договорното правоотношение попада в приложното поле на Регламент „Рим I“, следва да се разреши съгласно приложимото по разглеждания договор право. Видно от констатациите на запитващата юрисдикция, по настоящото дело това е германското право.

47. То по-специално разрешава въпроса дали след 17 декември 2009 г. е налице такова изменение на трудовия договор, сключен между страните по спора, с оглед на което може да се приеме, че е сключен нов договор. При това положение за посочения договор биха се прилагали съдебните норми, съдържащи се в Регламент „Рим I“¹⁴.

48. С оглед на обстоятелствата, изложени в акта на запитващата юрисдикция, това изглежда слабо правдоподобно. Трудовото правоотношение между страните е възникнало на 16 септември 1996 г., а след 17 декември 2009 г. до спорното едностранно намаляване на възнаграждението трудовият договор не е претърпявал промени.

49. Бих искал обаче да отбележа, че предлаганото от мен разрешение може да породи съмнения по отношение на дългосрочните договорни правоотношения. Това се отнася дори за договори като по-специално договора за наем, както и за трудовите договори, какъвто е предмет на главното производство. Подобен вид правоотношения могат да продължават дори няколко десетки години. Действително ли намерението на законодателя на Съюза е било този вид правоотношения да се уреждат от действащата по-рано съдебна уредба дори много години след влизането в сила на Регламент „Рим I“?

13 — Вж. съображение 6 от Регламент „Рим I“.

14 — Например правителството на Обединеното кралство посочва, че английската правна уредба въвежда законова презумпция за продължаване на трудовия договор, докато съдебната практика допуска установяване на новация на такъв договор в случай на едностранно съществено изменение на условията от страна на работодателя.

50. Стълкновителното разрешение, което изключва съществуващите договори от приложното поле на новите разпоредби и предвижда по отношение на тях да продължи да се прилага предходната правна уредба, относително често се среща в частното право и относително често се анализира в доктрината, по-специално от гледна точка на последиците му по отношение на дългосрочните задължения. В полската доктрина относно преходните правила в частното право, разработена с оглед на Закона от 1964 г. — Разпоредби, въвеждащи Гражданския кодекс¹⁵, е застъпено становището, че подобни разрешения не могат да се прилагат механично, и по-специално не трябва да се отнасят за дългосрочните задължения¹⁶. С оглед на преобладаващото становище в съвременната полска доктрина в случай на продължителни обвързващи правоотношения, тоест в които престацията е с продължителен или периодичен характер, следва да се предпочете прилагането на новия закон. Този подход позволява да се избегне продължителното уреждане на значително количество правоотношения от различни правно-нормативни системи¹⁷.

51. Изглежда, че с оглед на еднозначната редакция на член 28 от Регламент „Рим I“ няма основание да се приеме тезата относно необходимостта от прилагане на този регламент по отношение на дългосрочните договорни правоотношения, ако същите са възникнали до 17 декември 2009 г. Констатацията, че този вид правоотношения попадат под действието на Регламент „Рим I“, би била възможна само когато договорните изменения, възникнали след посочената дата, могат с оглед на действащото право да се третират като сключване на нов договор. Констатацията дали подобни обстоятелства са настъпили по настоящото дело, следва да се остави на запитващата юрисдикция.

52. С оглед на изложените съображения считам, че моментът на сключване на договора по смисъла на член 28 от Регламент „Рим I“ следва да се определя съгласно правото, което би било приложимо към съответния договор, ако този регламент намира приложение.

Компетентност на Съда да тълкува член 7, параграф 1 и член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция

53. Ако запитващата юрисдикция установи, че разглежданият договор не попада в приложното поле на Регламент „Рим I“, за него би се прилагала системата на стълкновителните норми по Римската конвенция¹⁸.

54. Следователно се налага да се прецени дали с цел предоставянето на полезен за запитващата юрисдикция отговор Съдът не е длъжен да направи тълкуване на член 7, параграф 1 от Римската конвенция, който урежда въпроса за прилагането на чуждестранни повелителни норми, преди посочената конвенция да бъде заменена с Регламент „Рим I“.

55. Въпреки че Римската конвенция не е акт на правото на Съюза, в съответствие с член 1 и член 2, буква а) от Първия протокол към нея Съдът е компетентен да я тълкува, по-специално по искане на едно от най-висшите германски федерални съдилища.

15 — Dz. U., 1964 г., бр. 16, позиция 94.

16 — Вж. *Gwiazdomorski*, J. *Międzyczasowe prawo prywatne*. — *Nowe Prawo*, 6-7/1962, p. 761.

17 — Вж. *Pietrzykowski*, T. *Obowiązki i stosowanie prawa cywilnego w czasie*. — In: *System prawa prywatnego*, vol. 1, *Prawo cywilne — część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, 2012, p. 769.

18 — Съгласно член 17 от Римската конвенция тя се прилага към договорите, сключени след датата на нейното влизане в сила по отношение на дадена държава, а за Германия — след 1 април 1991 г. От акта на запитващата юрисдикция е видно, че правоотношението в основата на спора е възникнало през 1996 г.

56. Тъй като с оглед на посочения протокол Съдът е компетентен да тълкува Римската конвенция по искане на Bundesarbeitsgericht, според мен той също е компетентен да тълкува конвенцията на основание на настоящото преюдициално запитване, отнасящо се до Регламент „Рим I“. В своята практика Съдът изрично си запазва правото да разширява обхвата на преюдициалното запитване с оглед на предоставянето на полезен за запитващата юрисдикция отговор, с уговорката да се съхрани същността на преюдициалното запитване¹⁹. По настоящото дело съобразяването с тълкуването на член 7, параграф 1 от Римската конвенция не би изменило същността на втория преюдициален въпрос, свързан с член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, доколкото тези разпоредби уреждат същия въпрос.

57. Следва обаче най-напред да се отбележи, че запитващата юрисдикция, която е наясно, че съществуват съмнения относно приложното поле *ratione temporis* на Регламент „Рим I“, не поставя въпроси относно тълкуването на Римската конвенция. В случай на неприложимост на Регламент „Рим I“ въпросът за прилагането на чуждестранните особени повелителни норми по настоящия спор следва да се разреши, което отбелязва и самата запитваща юрисдикция, на плоскостта на националното международно частно право.

58. В съответствие с член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция Федерална република Германия си е запазила правото да не прилага член 7, параграф 1. Както основателно отбелязва германското правителство в писменото си становище, предвид на посочената резерва член 7, параграф 1 от Римската конвенция не може да се приложи в главното производство, висящо пред германската юрисдикция.

59. Действително, както е отбелязала Комисията, може да се повдигне въпросът дали самият факт, че Германия е направила резерва по член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция, изключва възможността за по-нататъшно прилагане на практиката на германските съдилища, която допуска на основание на националното международно частно право непрякото отчитане на чуждестранните особени повелителни норми.

60. Отговорът на този въпрос обаче би изисквал да се направи тълкуване на член 22, параграф 1, буква а) от тази конвенция. В този смисъл би следвало да се установи обхватът на направената на основание на тази разпоредба резерва по отношение на неприлагането на член 7, параграф 1. Според мен Съдът не е задължен да разглежда този въпрос, ако разширяването на преюдициалните въпроси относно тълкуването на член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция би изменило същността на настоящото преюдициално запитване. Независимо от това бих искал да отбележа, изпреварвайки до известна степен логиката на по-нататъшното си изложение, че предлаганият от мен отговор на втория преюдициален въпрос може да допринесе и за изясняване на съмненията, на които Комисията е обърнала внимание.

61. Предвид на това считам, че по настоящото дело Съдът не е задължен да тълкува член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция, що се отнася до изключването на прилагането на член 7, параграф 1 от нея.

19 — Практиката на Съда относно преюдициалните компетенции, осъществявани както на основание член 267 ДФЕС, така и на основание на протоколите към конвенция между държавите членки, определя ясно границите във връзка с измененията в акта за преюдициално запитване. Изменението на преюдициалното запитване, осъществено служебно от Съда, не може да води до промяна на същността му, ако това би осуетило правото на заинтересуваните субекти да представят становище. Вж. решения *Phytheron International* (C-352/95, EU:C:1997:170, т. 14) и *Leathertex* (C-420/97, EU:C:1999:483, т. 22).

Тълкуване на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ (втори преюдициален въпрос)

Уводни бележки

62. Вторият преюдициален въпрос, отправен до Съда по настоящото дело, е свързан с тълкуването на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“. Тази разпоредба урежда проблематиката, свързана с прилагането на особени повелителни норми от правото на трета държава. Следователно става дума за разпоредби, които нито са част от приложимото по договора право (*lex causae*), нито от правото на съда, пред който е висящо делото (*lex fori*).

63. От съдържанието на преюдициалното запитване може да се направи извод, че отговорът на този въпрос би имал значение за запитващата юрисдикция само ако с оглед на критерия, установен в отговора на първия въпрос, тя установи, че Регламент „Рим I“ намира приложение *ratione temporis* в главното производство.

64. Изглежда обаче, че засегната с този въпрос проблематика се разполага в по-широк контекст, а разглеждането ѝ е полезно за разрешаването на висящото пред запитващата юрисдикция дело и с оглед на действащото преди влизането в сила на Регламента право.

Понятие за особени повелителни норми

65. Понятието за особени повелителни норми изпълнява определени функции в рамките на доктрината в областта на международното частно право и на съдебната практика на множество държави²⁰. Това са разпоредби, които обслужват осъществяването на особени интереси на определена държава и които с оглед на целта си намират приложение независимо от това коя правна система урежда разглежданото правоотношение. С други думи сами по себе си тези разпоредби определят приложното си поле, което не може да се ограничава дори когато стълкновителните норми определят друга правна система като приложима при преценката на дадено правоотношение.

66. Тези разпоредби се появяват поради увеличаващата се намеса на държавата в частноправните отношения. Попадането на някои правоотношения изцяло под действието на приложимото чуждестранно право е ставало неприемливо с оглед на постигането на политическите, обществени и икономически интереси на съответната държава. Поради това държавите се стремят във възможно най-голяма степен да реализират интересите, чиято защита се обслужва от посочените разпоредби, независимо от това под действието на коя правна система с оглед на стълкновителните норми попада преценяваното правоотношение. Това явление е забелязано и описано от юристите още в средата на миналия век²¹.

20 — В настоящото заключение, съставено на полски език, използвам основно термина „особени повелителни норми“. Този термин понякога се използва като заместим с термина „императивни норми“. В посочения смисъл понятието „императивни норми“ обаче не може да се смесва с понятието разпоредби, чието прилагане не може да се отклони чрез споразумение (напр. член 3, параграф 3 от Регламент „Рим I“).

21 — Особено съществен в това отношение е приносът на Ph. Franceskakis, който използва термина „loi d'application immédiate“ в *Quelques précisions sur les lois d'application immédiate et leurs rapports avec les règles de conflits de lois*, RCDIP, 1966, p. 1 et sq.

67. Проблематиката, свързана с особените повелителни норми, е включена в член 7 от Римската конвенция, сключена между държавите на тогавашната Европейска икономическа общност. Тази силно новаторска за времето си разпоредба очертава начина, по който доктрината и съдебната практика съобразяват особените повелителни норми, и то не само в европейските държави. Голяма част от днешните кодификации на международното частно право на различни държави урежда, макар и по различен начин, проблематиката, свързана с особените повелителни норми²².

Особени повелителни норми и обществен ред

68. По-внимателният поглед към особените повелителни норми показва много тясна връзка с идеята за защита на обществения ред. В това отношение е достатъчно да се направи позоваване на констатацията на Фридрих фон Савини, съгласно която общественият ред на държавата, независимо от общото съображение за обществен ред, коригиращо последиците от прилагането на приложимото право в съответния случай, се охранява и от специални норми „с ясно изразен позитивен и императивен характер“ (*Gesetze von streng positiver, zwingender Natur*)²³. В подкрепа на връзката между особените повелителни норми и обществения ред е текстът на съображение 37 от Регламент „Рим I“, който гласи: „[с]ъображения от обществен интерес оправдават предоставянето на възможност на съдиите в държавите членки при изключителни обстоятелства да прилагат изключения, основани на *съображения за обществен ред и особени повелителни норми*“ (курсивът е мой).

69. Въпреки че и двата вида правни инструменти водят произхода си от защитата на обществения ред, тяхното влияние не е едно и също. Клаузата за обществен ред, закрепена по-специално в член 21 от Регламент „Рим I“, се основава на идеята за изключване на прилагането на чуждестранното право, ако то би довело до очевидно нарушение на обществения ред в държавата на сезирания съд. Поради това тя обслужва премахването на някои нежелани от гледна точка на необходимостта от защита на обществения ред последици от прилагането на чуждестранното право.

70. Междувременно особените повелителни норми защитават обществения ред по друг начин. Те влияят пряко върху определено правоотношение. Те оформят съдържанието му независимо от чуждестранната правна уредба, под чието действие попада това правоотношение.

Особени повелителни норми в правото на Съюза

71. В член 9, параграф 1 от Регламент „Рим I“ законодателят на Съюза е определил особените повелителни норми като „норми, чието зачитане дадена държава смята, че е от решаващо значение за гарантиране на нейните обществени интереси, такива като политическа, социална или икономическа организация, до такава степен, че те са приложими към всяка ситуация, попадаща в обхвата им, независимо от приложимото към договора право съгласно настоящия регламент“. Това определение е свързано с формулировката, използвана от Съда в решение *Arblade* и др., в което Съдът е разгледал разпоредби на белгийското трудово право, които в рамките на белгийската правна уредба са били третирани като „*lois de police et de sûreté*“²⁴.

22 — Напр. член 8 от полския Закон за международното частно право от 2011 г.; член 1.11, параграф 2 от литовския Граждански кодекс от 2000 г.; член 20 от белгийския Закон за международното частно право от 2004 г.; член 17 от италианския Закон за международното частно право от 1995 г.; Книга 10, член 7 от холандския Граждански кодекс от 1992 г.; § 3 и § 25 от чешкия Закон за международното частно право от 2012 г. Сред държавите извън Съюза следва да се отбележат преди всичко член 18 и член 19 от швейцарския Закон за международното частно право от 1987 г.

23 — Вж. *Von Savigny*, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts*. Achter Band, Berlin, 1849, 36 I 276.

24 — Вж. решение *Arblade* и др. (C-369/96 и C-376/96, EU:C:1999:575, т. 30). Срвн. *Nuyts*, A. *Les lois de police et dispositions impératives dans le Règlement Rome I*. — *Revue de droit commercial belge*, 6/2009.

72. Както беше посочено по-горе, особените повелителни норми сами посочват приложното си поле, независимо от това под действието на кое право попада преценяваното правоотношение. Следва да се обърне внимание, че най-честно приложното поле на такива разпоредби не следва пряко от съдържанието им. Във всеки конкретен случай съдът, който разглежда съответното дело, се произнася относно тяхното прилагане. При вземането на решение относно тяхното прилагане съдът трябва да съобрази *конкретното фактическо положение* и във връзка с това да прецени съображенията и целите, закрепени в съответната разпоредба. Съдът следва да си отговори на въпроса дали действително намерението на законодателя, приел такава разпоредба, е било да ѝ придаде *повелителен* характер. Дали действително политическите, социални или икономически интереси на държавата, въвела такава разпоредба, оправдават посочената разпоредба да повлияе на оценяваното правоотношение, въпреки че стълкновителните норми определят като приложимо за това правоотношение правото на другата държава?

73. С оглед на изложеното не е възможно да се направи каталог на поначало привилегирани разпоредби. Законодателят на Съюза и правната доктрина могат само да опишат явлението „особени повелителни норми“, докато решението относно „повелителния“ характер на определена разпоредба следва да се вземе от разглеждащия конкретното дело съд.

74. Според мен анализът, който прави съдът, е функционален. Съдът преценява дали в конкретното фактическо положение постановяването на справедливо решение изисква съобразяване със справедливите и обосновани интереси на държавата, чието право е неприложимо в конкретното правоотношение. Поради това може да се приеме, че самото понятие за особени повелителни норми *създава възможност за съдилищата* да постановят решение, което едновременно е справедливо и отчита необходимостта от баланс на конкуриращите се интереси на засегнатите държави.

Произход на особените повелителни норми

75. Стълкновителната уредба в повечето държави различава допустимостта и условията за прилагане на особените повелителни норми в зависимост от държавата, която ги е въвела.

76. Ако тези разпоредби са въведени в правото на държавата, под чието действие попада правоотношението (*lex causae*), изобщо не възниква въпрос относно допустимостта на тяхното прилагане. При това е без значение дали *lex causae* съвпада с правото на съда, който разглежда делото (*lex fori*). Това е така, защото посочените разпоредби и без това са част от правната система, в рамките на която следва да се постанови решението.

77. По-малко спорове буди въпросът относно допустимостта на прилагането на подобни разпоредби, когато те са приети от държава, чиито съдилища разглеждат определено дело (*lex fori*), а разглежданото правоотношение попада под действието на правната уредба на друга държава. Този въпрос е уреден по-специално в член 7, параграф 2 от Римската конвенция, както и в член 9, параграф 2 от Регламент „Рим I“. Правилно се изхожда от принципа, че съдилищата на дадена държава носят особена отговорност за защитата на политическите, социалните и икономическите ѝ интереси. Посочените съдилища също най-лесно могат да определят обхвата на защита на тези интереси и да преценят съображенията и целите, намерили израз в съответната разпоредба.

78. Най-много спорове очевидно буди проблемът, който е предмет на втория въпрос на *Bundesarbeitsgericht* в настоящото производство, а именно относно прилагането на особени повелителни норми на трета държава. Тази проблематика, особено след приемането на член 7, параграф 1 от Римската конвенция, е предмет на многобройни анализи в доктрината в почти всички държави членки. Имам дори впечатлението, че интересът в доктрината по този въпрос е в голяма степен несъразмерен с оглед на относително неголямото му практическо значение.

79. Член 7, параграф 1 от Римската конвенция е много новаторска разпоредба към момента на приемането си²⁵. От една страна, той вдъхновява редица национални законодатели, и то не само в държавите членки. От друга страна обаче, дава повод за спорове. Твърди се по-специално, че прилагането на особените повелителни норми на трета държава предоставя на правоприлагащия орган прекомерна свобода на преценка. Посочва се, че съизмерването на интересите, произтичащи от разпоредбите на *legis causae*, на *legis fori* и на правото на третата държава, е твърде сложна задача, включително поради това че предпоставките за прилагане на особените повелителни норми с оглед на 7, параграф 1 от Римската конвенция не са достатъчно прецизно определени. От това страдат сигурността на търговията и принципът на предвидимост на разрешенията. Ето защо член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция предвижда възможност държавите — страни по тази конвенция, да направят резерви за неприлагане на член 7, параграф 1. От тази резерва са се възползвали Ирландия, Германия, Литва, Люксембург, Португалия, Словения и Обединеното кралство.

80. Поддръжниците на член 7, параграф 1 твърдят преди всичко, че признаването на действие на някои императивни разпоредби на трета държава дава възможност за постановяване на справедливо решение, което би отчело легитимния интерес на другата държава²⁶. Благодарение на това могат да се премахнат евентуалните препятствия за признаването и изпълнението на съдебни решения в другата държава. Възможността за съобразяване с особени повелителни норми на трета държава укрепва международната съгласуваност по отношение на постановяваните решения, тъй като, независимо съдилищата на коя държава разглеждат делото, е налице инструмент, позволяващ постановяването на еднообразно решение²⁷. По този начин се ограничава явлението *forum shopping*. Накрая, възможността за съобразяване с особените повелителни норми на трета държава благоприятства международното сътрудничество и солидарност, което изглежда необходимо в ерата на взаимозависимост между държавите²⁸.

Особени повелителни норми на трета държава съгласно Регламент „Рим I“

– Уводни бележки

81. Споровете относно член 7, параграф 1 от Римската конвенция намират отражение в законодателните работи по Регламент „Рим I“²⁹. Разпоредбата относно допустимото признаване на действие на чуждестранните особени повелителни норми е била обсъждана в рамките на Съвета³⁰. В крайна сметка се взема решение за такава редакция на посочената разпоредба, от която личи, че допустимото признаване на действието на особени повелителни норми на трета държава е ограничено в сравнение с член 7, параграф 1 от Римската конвенция.

25 — Във връзка с работите по Римската конвенция срвн. *Popiolek*, W. Konwencja EWG o prawie właściwym dla zobowiązań. — Państwo i Prawo, 9/1982, p. 105—115; *Fuchs*, B. Statut kontraktowy a przepisy wymuszające swoje zastosowanie. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2003, p. 126 et sq.

26 — *Wojewoda*, M. Mandatory Rules in Private International Law. — Maastricht Journal of European and Comparative Law (7), 2/2000, p. 212.

27 — *Bonomi*, A. Le regime des règles impératives et des lois de police dans le Règlement „Rome I“ sur la loi applicable aux contrats. — In: A. Bonomi, E. Cashin Ritaine (éd.), Le nouveau règlement européen „Rome I“ relatif à la loi applicable aux obligations contractuelles, Genève, 2008, p. 235.

28 — Вж. *Zachariasiewicz*, M. A. Przepisy wymuszające swoje zastosowanie. — In: System prawa prywatnego, vol. 20A, Prawo prywatne międzynarodowe, red. M. Pazdan, Warszawa, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, 2014, p. 455.

29 — Посочените спорове по никакъв начин не се потвърждават в практика по прилагане на член 7, параграф 1 в държавите, които не правят резерва по член 22, параграф 1 от Римската конвенция — срвн. *Zachariasiewicz*, M. A. Rozwój nauki prawa prywatnego międzynarodowego. — In: System prawa prywatnego, vol. 20A, Prawo prywatne międzynarodowe, red. M. Pazdan, Warszawa, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, 2014, p. 81.

30 — Срвн. по темата *Hellner*, M. Third Country Overriding Mandatory Rules in the Rome I Regulation: Old Wine in New Bottles? — Journal of Private International Law, 5(3)/2009, p. 451—454; *McParland*, M. The Rome I Regulation on the Law applicable to contractual obligations. Oxford University Press, 2015, p. 697-705.

82. Основните ограничения засягат два въпроса. Най-напред, *може да бъде дадено действие на разпоредбите на държавата, в която произтичащите от договора задължения следва да бъдат или са били изпълнени*. На второ място, това е допустимо единствено доколкото според *тези разпоредби изпълнението на договора е незаконосъобразно*.

83. Разпоредбата на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, може да породи и други съмнения във връзка с нейното тълкуване. Те се отнасят по-специално до въпроса в каква степен правото на Съюза може да забранява прилагането на конкретни особени повелителни норми, да ограничава такова прилагане или да го изисква. Това е така, понеже не бива да се забравя, че за разлика от член 7 от Римската конвенция член 9, параграф 1 съдържа определение за особени повелителни норми, което не е без значение за компетентността на Съда. Също не е очевидно какви последици се свързват с факта, че член 9, параграф 2 предвижда *прилагането* на особените повелителни норми на държавата на съда, а член 9, параграф 3 предвижда на такива разпоредби, но на трета държава, да бъде дадено *действие*. Тъй като обаче тези въпроси не са предмет на настоящото дело, няма да се спирам на тях.

84. Съмненията на запитващата юрисдикция, изразени във втория въпрос, по същество се свеждат до един проблем. Следва по-конкретно да се изясни въпросът дали, ако не са изпълнени предпоставките по член 9, параграф 3, съдът може непряко да се съобрази с разпоредбите на трета държава, тоест в рамките на конкретното разглежданото фактическо положение — с гръцките разпоредби. Запитващата юрисдикция изяснява, че според нея изпълнението на договорните задължения, които са предмет на спора в главното производство, настъпва не в Гърция, а в Германия.

85. Бих могъл незабавно да пристъпя към разрешаването на този проблем, ако отговорът на поставения от запитващата юрисдикция въпрос не изискваше разглеждането му в по-широк контекст.

– Ограничение на допустимостта на прилагането на особени повелителни норми на трета държава с оглед на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“

86. В становищата си по настоящото дело германското правителство и правителството на Обединеното кралство, както и Комисията, предлагат стеснително тълкуване на предпоставките, обосноваващи действието на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“. Според тях допустимостта на съобразяването с такъв вид разпоредби на трета държава понастоящем е значително ограничена в сравнение с член 7, параграф 1 от Римската конвенция. Преди всичко се имат предвид ограниченията, които посочих в точка 82 от настоящото заключение. Да се възприеме това становище означава, от една страна, че допустимото прилагане на особените повелителни норми на държавата на съда е почти неограничено, а от друга страна, че съобразяването с такива разпоредби на трета държава би било възможно само в тясно определени хипотези.

87. Според мен такова разрешение не е в съответствие нито с целта на Регламент „Рим I“, нито с функцията, която трябва да изпълнява възможността да се съобразят особените повелителни норми.

88. Най-напред, както посочих по-горе³¹, анализът, предхождащ решението дали в конкретното производство следва да се съобрази дадена особена повелителна норма, е функционален. Съдът, вземащ такова решение, преценява съображенията и целите, изразени с тази разпоредба, а така също разглежда и последиците, които тя може да има по отношение на разглежданото правоотношение. Това следва да обслужва постановяването на справедливо решение, отчитащо

31 — Вж. точка 74 от настоящото заключение.

легитимния интерес на другата държава. В редица случаи при това положение може да става въпрос за интереса на друга държава членка. Не може да не се отбележи, че тази възможност допринася за взаимното доверие в широк смисъл между държавите членки³². Не може и да се изключи, че в някои случаи съобразяването с особена повелителна норма на трета държава ще бъде в интерес на държавата, чийто съд разглежда делото³³. Тази държава може да има легитимен интерес и нейни императивни норми да бъдат съобразени от съдилищата на други държави.

89. Второ, въвеждането на толкова различно третиране на повелителните разпоредби на държавата на съда и на трета държава поражда явлението *forum shopping*. Така, когато ищецът разполага с възможност за избор за започване на производство пред съдилищата на различни държави, той може да вземе решение относно съобразяването или несъобразяването с конкретни особени повелителни норми. Дори в рамките на главното производство по настоящото дело може да се предвиди, че ако производството по отношение на същия предмет на спора се водеше пред гръцки съд, той без съмнение би приложил собствените си особени повелителни норми на основание член 9, параграф 2 от Регламент „Рим I“.

90. Трето и последно, считам за неубедителни доводите, че съобразяването с особените повелителни норми на трета държава нарушава сигурността на търговията и води до непредвидимост на разрешенията. Такова възражение би могло също да се повдигне към прилагането на клаузата за обществен ред (член 21 от Регламент „Рим I“) или на особените повелителни норми на държавата на съда (член 9, параграф 2 от Регламент „Рим I“). В този случай е налице форма на намеса в приложното поле на приложимото право. Тази намеса се обосновава с необходимостта от спазване на основополагащите ценности на определена правна система и защитата на ключовите интереси на определена държава. Във всеки отделен случай и независимо дали се прилага член 21, член 9, параграф 2 или член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, тази намеса трябва да представлява изключение и да се основава на особено съществени съображения от обществен интерес.

91. С оглед на изложеното считам, че при тълкуването на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ понятието „държава, в която задълженията следва да бъдат или са били изпълнени“³⁴, не може да се схваща твърде ограничително. Преди всичко не може да се прилага тълкуване по аналогия с член 5, параграф 1 от Регламент „Брюксел I“, който също си служи с понятието „място на изпълнение на задължението“ като предпоставка за компетентност на съдилищата по граждански и търговски дела³⁵. Целите на двете разпоредби са напълно различни. В Регламент „Брюксел I“ става дума за установяване на конкретното място в държавата членка, чийто съд ще бъде териториално компетентен. Това място трябва да се отличава с толкова силна връзка с изпълнението на договора, че с оглед на доброто правораздаване да обосновава териториалната компетентност на съдилищата, като едновременно с това представлява изключение от общата компетентност, произтичаща от член 2 от Регламент „Брюксел I“. Поради това понятието за място на изпълнение на задължението по смисъла на член 5, параграф 1 от Регламент „Брюксел I“ трябва да се тълкува стриктно.

32 — Вж. *Bonomi, A., Cashin Ritaine, E. C.*, цит.съч. (бележка под линия 27), стр. 235.

33 — В този контекст следва да бъде посочена практиката на английските съдилища (напр. решение *Foster c/y Driscoll* (1929) 1 KB 470), които изхождат от положението, че несъобразяването с чуждестранни особени повелителни норми може понякога да доведе до нарушение на обществения ред на държавата на съда, основан на „comity of nations“. Вж. *McParland, M.*, цит.съч., стр. 711, 715 и 716; *Harris, J.* *Mandatory Rules and Public policy under the Rome I Regulation*. — In: F. Ferrari, S. Leible (eds.), *Rome I Regulation, The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, Sellier, München, 2009, p. 298 et sq.

34 — В този смисъл *Schmidt-Kessel, M.*, Article 9. — In: F. Ferrari (ed.), *Rome I Regulation*, Sellier, München, 2015, p. 350. Считам също, че подобно широко тълкуване следва да се прилага по отношение на останалите предпоставки, произтичащи от член 9, параграф 3, а именно че посочените разпоредби се прилагат, доколкото според тях „изпълнението на договора е незаконосъобразно“. Вж. *Schmidt-Kessel, M.*, цит. тук съч.; *Harris, J.*, цит.съч. (бележка под линия 33), стр. 322; *Hellner, M.*, цит.съч. (бележка под линия 30), стр. 461.

35 — Вж. *Nuyts, A.*, цит.съч. (бележка под линия 24), стр. 563 и 564.

92. Положението е по-различно във връзка с тълкуването на понятието „държава, в която задължението следва да бъде или е било изпълнено“ по смисъла на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“. При тълкуването на тази разпоредба³⁶ целта е не установяването на конкретно място, от което произтича териториалната компетентност, а определяне на *държавата*, на чиято територия се изпълнява или следва да се изпълни договорното задължение. Поради това става въпрос не само за материално (фактическо) изпълнение на действия от страна по договора на географски определено място, а така също и за обвързване с властовата сфера на дадена държава и нейната правна система.

93. В случая също не става въпрос само за изпълнение на задължение, произтичащо от „характерната престация“³⁷ за съответното договорно правоотношение. С цел определяне на предпоставките за прилагане на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ е възможно да се вземе под внимание изпълнението на което и да е произтичащо от договора задължение.

94. Освен това не е необходимо да се касае единствено за *задължение*, което е определено директно от страните в договора³⁸. Правото, под чието действие попада съответният договор, може да дооформя съдържанието или да допълва задълженията на страните спрямо непосредствено уговореното от тях в договора.

95. С оглед на изложените съображения според мен не е ясно установено, че в главното производството по настоящото дело мястото на изпълнение на задълженията е само Германия. Ако става въпрос за трудово правоотношение, страна по което е гръцката държава, изпълняваща в рамките на публичните си задачи задължението за предоставяването на образователни услуги, финансирани от нейния бюджет, констатацията, че мястото на изпълнение на задълженията е също Гърция, не може поначало да се отхвърли. Няма никаква пречка, що се отнася до някои договорни правоотношения, мястото на изпълнение на произтичащи от тях задължения, с оглед на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, да може да бъде повече от една държава³⁹.

96. Тъй като и запитващата юрисдикция установява, че мястото на изпълнение на процесния договор е единствено Германия, и не задава директно въпрос относно тълкуването в това отношение на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, предлагам Съдът да се спре само на проблема, който е предмет на втория въпрос.

– Прилагане и материалноправно съобразяване с чуждестранни особени повелителни норми

97. Този въпрос се основава на положението, че *прилагането* на особени повелителни норми е нещо различно от *материалноправното съобразяване* с чуждестранни особени повелителни норми („materiell-rechtliche Berücksichtigung ausländischer Eingriffsnormen“). В тази връзка запитващата юрисдикция сочи германската съдебна практика и доктрина, които допускат

36 — Нямам съмнение, че тълкуването на този израз трябва да бъде автономно — срвн. *Harris, J.*, цит.съч. (бележка под линия 33), стр. 315; *Marazopoulou, V.* *Overriding Mandatory Provisions of Article 9 § 3 of the Rome I Regulation.* — *Revue Hellénique de Droit International*, 2/2011, p. 787.

37 — На понятието за характерна престация се основава по-специално член 4 от Регламент „Рим I“, който посочва начина на определяне на приложимото по договора право при липса на избрано от страните право на основание член 3 от него.

38 — *McParland, M.*, цит.съч. (бележка под линия 30), стр. 706; *Hellner, M.*, цит.съч. (бележка под линия 30), стр. 466.

39 — В този смисъл *Renner, M.* *Rome I Article 9, Overriding Mandatory Provisions.* In: *Rome Regulations*, цит.съч. (бележка под линия 11), стр. 258; *Zachariasiewicz, M. A.*, цит.съч. (бележка под линия 28), стр. 459; *Nuyts, A.*, цит.съч. (бележка под линия 24), стр. 564.

съобразяване като фактическо обстоятелство на чуждестранните особени повелителни норми в рамките на прилагането на германското право като *lex causae*⁴⁰. Запитващата юрисдикция твърди, че по делото, което е предмет на главното производство, би могла да се съобрази с гръцките разпоредби на основание член 241, параграф 2 BGB (т. 13)⁴¹.

98. Не се налага в настоящото производство да се разглеждат различните доктринални съображения, обосноваващи допустимостта на *материалноправното съобразяване* с чуждестранни особени повелителни норми. От ключово значение изглежда един въпрос, чието разрешаване може да има значение за запитващата юрисдикция.

99. Както твърди Комисията в своето становище, член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ изключва изцяло възможността за съобразяване на чуждестранни особени повелителни норми със средства, различни от посочената разпоредба. Във връзка с член 7, параграф 1 от Римската конвенция Комисията поддържа становището, че държава, която е направила резерва на основание член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция, сама се лишава от правно основание за съобразяване с чуждестранни особени повелителни норми.

100. Възприемането на това становище означава, както впрочем самата Комисия потвърждава в заседанието, че дори ако запитващата юрисдикция установи, че *ratione temporis* по делото приложение намира Римската конвенция, тя пак не би могла да се позове на практиката на германските съдилища до този момент за материалноправното съобразяване с чуждестранни особени повелителни норми.

101. Действително практическата разлика между *прилагането* и *материалноправното съобразяване* с чуждестранна особена повелителна норма е почти незабележима. Разликата се открива само в доктриналната обосновка на това разграничение. В този смисъл мога да разбера загрижеността на Комисията, че материалноправната допустимост на съобразяването с чуждестранна особена повелителна норма може да доведе до заобикаляне на ограниченията, въведени с член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, както и на резервите, направени на основание член 22, параграф 1, буква а) от Римската конвенция. При все това според мен предлаганото от Комисията тълкуване на член 9, параграф 3, с оглед на което всякаква друга възможност за съобразяване с особените повелителни норми на трета държава е изключена, е твърде стеснително.

102. Най-напред, считам, че Регламент „Рим I“ като стълкновителна правна уредба има функцията да посочи приложимото право към дадено договорно правоотношение (*lex causae*). Ако при прилагане на посоченото право и на съдържащо се в него основание се стигне до съобразяване с чуждестранна особена повелителна норма, тогава е налице изключително прилагане на *legis causae*. При това положение съобразяването с особена повелителна норма попада извън приложното поле на Регламент „Рим I“⁴².

40 — Възможността за съобразяване с чуждестранни особени повелителни норми при прилагането на *legis causae* е посочена и в полската доктрина — срвн. *Popiołek, W.* Wykonanie zobowiązania umownego a prawo miejsca wykonania: zagadnienia kolizyjnoprawne. Katowice, 1989, p. 163 et sq.; *Mataczyński, M.* Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym. Zakamycze, 2005, p. 181 et sq.

41 — На основание на т.нар. Schuldstatuttheorie. По този въпрос вж. *Harris, J.*, цит.сърч. (бележка под линия 33), стр. 302.

42 — Вж. в сходен смисъл *Martiny, D.* Art. 9 Rom I-VO. In: Münchener Kommentar zum BGB, C.H. Beck, 6. ed., München, 2015, № 114–114b; *Remien, O.* Art. 9 ROM I-VO. In: BGB Kommentar, H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich (Hrsg.), 2015, № 45. Авторите на посочените коментари отбелязват обаче наличието на друго становище в германската доктрина, съгласно което материалноправното съобразяване с чуждестранни разпоредби попада в понятието „признаване на действието“ по смисъла на член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ и следователно също попада под ограниченията, произтичащи от тази разпоредба.

103. Регламент „Рим I“ се използва за определяне на приложимото право към договорното правоотношение и евентуално съставлява основание за „корекция“ на такова посочване, например на основание на клаузата за обществен ред или на института на особените повелителни норми. Член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ има значение, когато съдът би искал да се съобрази с чуждестранна особена повелителна норма, независимо от съдържанието на *legis causae*. С други думи налице е възможност за определена *намеса* в приложното поле на *legis causae* посредством съобразяването с разпоредба от друг правопорядък.

104. Не е налице такова положение, когато съобразяването с чуждестранна особена повелителна норма се прави при прилагането на *legis causae*⁴³.

105. На второ място, ако се възприеме становището на Комисията, това би означавало, че Регламент „Рим I“ служи не само да посочва приложимото право за договорното правоотношение, а също за намеса в прилагането на самото посочено право. Как по друг начин може да се обясни, че според Комисията досегашната практика на германските съдилища, свързана с материалноправно съобразяване с чуждестранна особена повелителна норма в рамките на прилагането на германски разпоредби, би била в разрез с член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“?

106. Във всяка правна система се намират разпоредби, съдържащи не съвсем ясни изрази. Могат например да се посочат „добрите нрави“, „добросъвестността“, „легитимния интерес на страната“ или „принципите на обществено съжителство“. Те осигуряват на съдилищата определена свобода на преценка. Нямам съмнение, че при прилагането на такива разпоредби е възможно да се вземе под внимание *като фактически елемент* действаща в други държави правна уредба. Преди всичко става въпрос за правна уредба, която произтича от необходимата защита на обективно обосновани интереси и има съответна връзка с оценяването договорно правоотношение. Нямам никакво съмнение, че в такива случаи става дума за прилагането на правната уредба, под чието действие попада определен договор. С други думи, това не е изключение от прилагането на *legis causae*.

107. От изложените съображения е видно, че ако становището на Комисията се приеме, биха възникнали проблеми, свързани с компетентността. Регламент „Рим I“ е приет на договорно основание, насочено към гарантиране на „съвместимостта на разпоредбите [...], отнасящи се до колизия на закони“ (предишен член 65 ДЕО във връзка с член 61, буква в) ДЕО). Поради това той не трябва да упражнява намеса в практиката по прилагане на разпоредбите на посоченото като приложимо право, преди всичко когато става въпрос за разпоредби — най-вече на частното право, които оставят на съдебните органи известна свобода на преценка.

108. На трето място, накрая, изключването на възможността за съобразяване с чуждестранни особени повелителни норми при прилагането на *legis causae* би благоприятствало явлението *forum shopping*⁴⁴.

109. В обобщението на настоящата част от заключението бих искал да отбележа, че допустимостта на съобразяването с чуждестранни особени повелителни норми, независимо дали става дума за тяхното *прилагане* или за *материалноправно съобразяване*, не е автоматична. Съдът по делото разполага с широка свобода на преценка, която следва да му позволи да постанови справедливо решение, отчитайщо легитимните интереси на страните, както и интересите на държавите, чието право урежда съответното правоотношение.

43 — В този смисъл *Renner*, М., цит.съч. (бележка под линия 39), стр. 261; *Schmidt-Kessel*, М., цит.съч. (бележка под линия 34), стр. 353; *Marazopoulou*, V., цит.съч. (бележка под линия 36), стр. 792.

44 — Вж. точка 89 от настоящото заключение.

110. Не може да се изключи, че по настоящото дело запитващата юрисдикция може да не се съобрази изцяло с гръцките разпоредби и да установи за основателно само частично намаляване на възнаграждението на G. Nikiforidis. Тази юрисдикция може също да приеме, както е постъпил второинстанционният съд по настоящото дело (Landesarbeitsgericht), че съобразяването с гръцките разпоредби противоречи на основните принципи на германското трудово право.

111. Във всеки случай член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ не ограничава предметния обхват и начина на прилагане на германското право в качеството му на приложимо по трудовия договор.

Извод по втория преюдициален въпрос

112. С оглед на изложеното предлагам на Съда да даде следния отговор на втория преюдициален въпрос на националната юрисдикция: член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ не изключва непрякото, материалноправно съобразяване с чуждестранни особени повелителни норми, ако това е допустимо съгласно правната уредба на държавата, под чието действие попада договорът.

Значение на принципа на лоялно сътрудничество (член 4, параграф 3 ДЕС) при съобразяването с особени повелителни норми на друга държава членка (трети преюдициален въпрос)

113. В преюдициалното запитване германският съд отбелязва, че със закони № 3833/2010 и № 3845/2010 се изпълняват задълженията на Република Гърция, произтичащи от разпоредбите на Договора за функционирането на ЕС в областта на икономическата политика, и по-специално установеното в член 126, параграф 1 ДФЕС задължение за избягване на прекомерния държавен дефицит. Във връзка с финансовата криза в Гърция и с предоставената от държавите членки от еврозоната помощ Съветът на Европейския съюз конкретизира това задължение в Решение 2010/320/ЕС⁴⁵. Това решение предвижда, че Гърция приема редица мерки за коригиране на прекомерния дефицит.

114. Във връзка с това трябва да се провери дали установеният в член 4, параграф 3 ДЕС принцип на лоялно сътрудничество на държавите членки изисква да се признае действието на посочените гръцки закони.

115. Бих искал да отбележа, че задължението за лоялно сътрудничество на държавите членки, въведено с член 4, параграф 3 ДЕС, е без съмнение един от основните устройствени принципи на правото на Съюза.

116. Приложното му поле трябва да бъде съобразено при неговото прилагане. Този принцип обвързва органите, включително съдебни, на държавата членка единствено доколкото прилагат правото на Съюза.

117. Бих искал да посоча, че прилагането на Регламент „Рим I“ се простира до определяне на приложимото към съответния договор право. Разрешаването на спора по същество не се прави обаче на основание на Регламент „Рим I“, а на основание на приложимото право (lex causae).

⁴⁵ — Решение на Съвета от 8 юни 2010 година, отправено към Гърция с оглед засилване и задълбочаване на фискалния надзор и за предизвестие за Гърция за предприемане на преценените за необходими мерки за коригирането на прекомерния дефицит (ОВ L 145, стр. 6).

118. В посочения контекст според мен няма значение дали приложимото по трудовия договор право е било определено по силата на стълкновителни норми на Съюза. С други думи за отговора на третия въпрос принципно е без значение дали приложимостта на германското право по този договор произтича от Регламент „Рим I“ или от германските стълкновителни норми за изпълнение на Римската конвенция.

119. Запитващата юрисдикция разглежда спор относно трудов договор, за който се прилага германското право.

120. Тук следва да се припомни, че правото на Съюза е част от правните системи на държавите членки. Ако поради това съдът на държава членка разглежда спора, особените повелителни норми с източник правото на Съюза ще бъдат приложени на основание член 9, параграф 2 от Регламент „Рим I“⁴⁶. Това е така, тъй като тези разпоредби са част от действащата правна система на сезирания съд, който се произнася по делото (*lex fori*)⁴⁷.

121. Основен елемент, който показва връзката на главното производство с прилагането на правото на Съюза, е въпросът за съобразяването с гръцките закони № 3833/2010 и № 3845/2010.

122. На първо място, бих искал да отбележа, че адресат на Решение 2010/320, в изпълнение на което са приети двата гръцки закона, е Гърция, а не Германия. Поради това то не може, дори с оглед на член 4, параграф 3 ДЕС, да задължава германските съдилища да откажат да приложат разпоредбите на германското право, приложими за трудовото правоотношение, което е предмет на спора.

123. На второ място, както правилно отбелязва Комисията, задължението за намаляване на възнаграждението на служители в публичния сектор с изключение на някои негови допълнителни елементи⁴⁸ не произтича направо от разпоредбите на Решение 2010/320.

124. На трето място, видно от съдържанието на преюдициалното запитване, германските трудовоправни норми допускат намаляване на заплащането на служители в гръцки публични институции в Германия, но изискват само да се спазват определени условия от страна на работодателя, отнасящи се до промените в трудовите договори и уведомленията за изменение под прекратително условие, ако не бъдат приети.

125. С оглед на посоченото считам, че не може от принципа на лоялно сътрудничество, закрепен в член 4 параграф 3 ДЕС, да се изведе задължение за предоставяне на действие на разпоредби на друга държава членка дори когато са насочени към изпълнение на задължения към Съюза от страна на тази държава. Това се отнася до случаите, в които съдът разглежда съобразяването с такива разпоредби като елемент от фактическото положение във връзка с прилагането на *legis causae*, както до случаите, в които прилага член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“.

126. Следва обаче да се посочи, че член 9, параграф 3 *in fine* от Регламент „Рим I“ предвижда изрично, че при преценката дали да се даде действие на тези разпоредби, се вземат предвид тяхното естество и цел, както и последиците от тяхното прилагане или неприлагане. Според мен това означава, че ако вземе решение евентуално да се даде действие на такива разпоредби

46 — *Schmidt-Kessel*, М., цит.съч. (бележка под линия 34), стр. 329; *Sánchez Lorenzo*, S. Choice of Law and Overriding Mandatory Rules in International Contracts after Rome I. — *Yearbook of Private International Law*, vol. 12, 2010, p. 78.

47 — В Регламент „Рим I“ се съдържа и разпоредба, която е насочена към гарантиране на прилагането на правото на Съюза, ако бъде избрано правото на трета държава (член 3, параграф 4).

48 — Член 2, буква е) предвижда, че до края на юни 2010 г. Гърция ще намали великденските, летните и коледните премии и надбавки на държавните служители.

на основание член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, съдът е длъжен да вземе предвид обстоятелството, че те са били приети от друга държава членка с цел изпълнение на произтичащи от членство в Съюза задължения. Това обаче не предопределя окончателното решение, което в това отношение се взема от съда, пред който е висящо производството.

Заключение

127. Предвид изложените по-горе съображения предлагам на Съда да отговори на въпросите на Bundesarbeitsgericht, както следва:

- „1) Моментът на сключване на договора по смисъла на член 28 от Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I), следва да се определя съгласно правото, което би било приложимо към съответния договор, ако се прилага този регламент.
- 2) Член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“ не изключва непрякото, материалноправно съобразяване с особени повелителни норми на трета държава, ако това е допустимо съгласно правната уредба на държавата, под чието действие попада договорът.
- 3) С оглед на задължението за лоялно сътрудничество, закрепено в член 4, параграф 3 ДЕС, ако съдът на държава членка вземе решение евентуално да се даде действие на чуждестранни особени повелителни норми на основание член 9, параграф 3 от Регламент „Рим I“, той е длъжен да вземе предвид обстоятелството, че тези разпоредби са били приети от друга държава членка с цел изпълнение на произтичащи от членство в Съюза задължения. Това обаче не предопределя окончателното решение, което в това отношение се взема от съда, пред който е висящо производството“.